

Hoopvolle toekomst voor de iep

Angst voor iepziekte is in veel gevallen ongegrond, want er zijn genoeg nieuwe rassen van *Ulmus* die deze ziekte kunnen trotseren. Dat blijkt uit lopend onderzoek. Komend najaar weet PPO precies te vertellen welke rassen goed bestand zijn tegen iepziekte. Alvast een tussentijds verslag van het onderzoek, met hoopvolle bevindingen.

Al in 1928 concludeerde een commissie van wijze heren dat de iep niet is te vervangen door een andere soort. Deze conclusie geldt nog steeds. Tijdens een workshop in 2003 met groenbeheerders en onderzoekers werd geconcludeerd: 'De beste vervanger van de iep is een resistente iep.'

Maar eerst moet de naam iep worden gezuiverd. Want terwijl niemand het wil (kader: Waarom Nederland niet zonder iep kan), dreigt de iep te verdwijnen uit het Nederlandse landschap. De iepziekte heeft weliswaar zijn tol geëist, maar uiteindelijk zal de iep aan het langste eind trekken. Dat moeten kwekers, beheerders en onderzoekers hebben gedacht toen ze besloten de iep voor het Nederlandse landschappelijke en culturele erfgoed te redden. Er zijn immers tal van nieuwe rassen bijgekomen die niet zouden sterven door iepziekte.

Weinig vakgenoten durfden echter het

risko te nemen. Onbekendheid met de groei-eigenschappen, en het niet durven vertrouwen op de resistentie tegen iepziekte, vormden de basis voor een groot wantrouwen jegens de nieuwe rassen.

'Weer toekomst geven'

„We willen de iep weer toekomst geven”, zegt projectleider Jelle Hiemstra van PPO. „En daarvoor is een objectieve toetsing van de eigenschappen van de rassen nodig.”

In 2006 is daarom door PPO en Alterra, in samenwerking met de gemeente Amsterdam en boomkwekerij De Bonte Hoek, een iepenproject gestart. Het project kent drie

hoofdthema's. Ten eerste worden alle nieuwe rassen die de laatste jaren op de markt zijn gekomen, getoetst op resistentie tegen iepziekte. Het tweede thema is een gebruikswaardeonderzoek van die rassen. En het derde thema is onderzoek naar beworteling van die rassen, vanwege stabiliteitsproblemen in het verleden bij oudere rassen (zie kaders).

Eind dit jaar wordt het onderzoek afgerond en worden de resultaten gepubliceerd. Althans, voor het eerste en derde thema, want het gebruikswaardeonderzoek krijgt een vervolg. „Pas als we alle resultaten hebben, komen we ermee naar buiten”, zegt Hiemstra. Hij laat wel al doorschemeren dat er rassen bij zitten die op alle punten goed scoren. Doordat er genoeg nieuwe rassen zijn, ofwel genoeg keuzemogelijkheden, is de onderzoeker ervan overtuigd dat er zeker toekomst is voor de iep.

Hiemstra hoopt dat met de uitslag van het onderzoek het vertrouwen in de iep weer wordt hersteld. „Dat is vooral van belang voor de mensen die de groenbudgetten beheren. Zij moeten als het ware de garantie krijgen dat de kosten van onderhoud en verzorging niet opnieuw de pan uitrijzen.”

Suzan Crooijmans Crooijmans is freelancejournalist voor De Boomkwekerij, boomkwekerij@hortipoint.nl.

Deze jonge *Ulmus hollandica* 'Belgica' is kunstmatig geïnfecteerd met iepziekte. Verwelkingssymptomen zijn het gevolg.

Deze aanplant van iepen in Amsterdam-IJburg draait mee in het gebruikswaardeonderzoek.

Toetsing op resistentie

Alle rassen en klonen van *Ulmus* die de laatste 20 jaar op de markt zijn gebracht, zijn in het onderzoek opgenomen, plus een aantal dat nog niet in de handel is. In totaal gaat het om 30 rassen en klonen. Er is een veldproef uitgezet met meer dan 1.000 bomen. De proef is verdeeld in vier groepen. Elke groep is één keer geïnfecteerd met sporen van *Ophiostoma novo ulmi*, de schimmel die de iepziekte veroorzaakt: de groepen 1 en 2 in 2008 en de groepen 3 en 4 in 2009. Sindsdien zijn waarnemingen verricht naar de ontwikkeling van bladsymptomen (verwelken, verdrogen en bladval), taksterfte en hergroei.

Voor de infectie werd met een mes tot in de houtvaten gesneden. Daardoor kon een druppel van een sporenoplossing in de sapstroom van de boom worden gebracht. Dit is een zware infectie, deze kan in de natuur bijvoorbeeld door de iepenspintkever nooit worden gemaakt.

Met deze methode worden wel snel verschillen in vatbaarheid tussen de rassen zichtbaar. Hiemstra wil wel kwijt dat *Ulmus hollandica* supervatbaar is en *Ulmus* 'Columella' zeer resistent is. Het is echter nog te vroeg om uitspraken te doen over de precieze rangorde. „Het beeld dat er uitkomt, komt in zekere mate overeen met de verwachtingen, maar er zitten ook verrassingen bij.”

De iepziekte lijkt dus niet op elk ras desastreus toe te slaan, maar hoe zit het met de garantie daarop? „Dat is de eeuwige hamvraag”, verzucht Hiemstra. „Dat weet je nooit, ook niet bij andere boomsoorten. Denk maar aan het plotseling optreden van kastanjeziekte, of de essenziekte in Noord- en Oost-Europa.”

Het is volgens de PPO'er niet zo dat alle nieuwe iepenrassen in een keer resistentie ontwikkelen. „Dat is een proces. De resistentie berust waarschijnlijk op verschillende factoren. Die zullen dan eerst allemaal moeten worden doorbroken.”

Onderzoek naar stabiliteit

Niet alleen de iepziekte, ook het verschijnsel dat iepen plotseling omvallen, heeft het imago van de iep geen goed gedaan. Vandaar de stabiliteitsproeven worden uitgevoerd. Hoe stevig staat de iep op zijn wortels en hoe stevig vergroeit een ent met de ene of andere onderstam?

Op een proefveld staan de nieuwe rassen in verschillende vormen: gestekt (dus op eigen wortel), geënt op de nieuwe onderstam 'Stavast' en geënt op de onderstam *Ulmus hollandica* 'Belgica'. Drie jaar hebben ze kunnen groeien. Volgens Hiemstra is dat lang genoeg om te kunnen bepalen of er onverenigbaarheid is opgetreden en hoe goed de wortels zich ontwikkelen. Eind 2010 worden alle bomen geroid en is er iets te zeggen over hoe de drie vormen zich ten opzichte van elkaar verhouden.

Gebruikswaardeonderzoek

In het gebruikswaardeonderzoek worden sinds drie jaar de groei en ontwikkeling gevolgd van 18 iepenrassen op diverse locaties, bijvoorbeeld in Amsterdam, Wijdmeren, Westland en Bostel. Een aantal andere gemeenten, waaronder Deventer, beraadt zich nog op deelname aan dit onderzoek.

Drie jaar is volgens Hiemstra te kort om er gedegen uitspraken over te kunnen doen. „Het enige wat je ziet, is dat sommige rassen op een locatie het goed, redelijk of niet doen als laanboom.” Het gebruikswaardeonderzoek loopt dan ook minstens door tot 2014.

Het onderzoeksteam zoekt uitbreiding van locaties en roept gemeenten op zich aan te melden. Voor veel gemeenten is de iep een belangrijke boom geweest. Door te monitoren op diverse plaatsen in Nederland, ontstaat een brede kennis over de (on)mogelijkheden van rassen in verschillende omstandigheden. De monitoring richt zich op de groei (hoogte, diameter en kroonvorm) en ontwikkeling (gezondheid en kroonvorm) van de bomen. Daarnaast is er aandacht voor bloeitijd, vruchtbaarheid, behoefte aan snoei en ander onderhoud, gevoeligheid voor vorstschade.

Hiemstra weet dat kwekers en groenbeheerders zitten te wachten op de resultaten van dit onderzoek. De iep was namelijk ooit de grootste geldmaker in de laanbomensector. Beheerders zijn benieuwd naar de uitkomst, omdat zij zoeken naar geschikte laanbomen.

Eind dit jaar worden de onderzoeksresultaten gepubliceerd in De Boomkwekerij en op een speciale iepenwebsite. Deze site zal verder actuele nieuwsfeiten en achtergrondinformatie over de iep vermelden.

Waarom Nederland niet zonder iep kan

Waarom wil iedereen zo graag de iep in het Nederlandse landschap behouden? Moet je niet gewoon accepteren dat de natuur mettertijd verandert? Dat soorten verdwijnen en andere soorten hun plaats innemen?

Nee, voor de iep geldt dit niet. Omdat er geen vervangende boom is die alle goede eigenschappen in dezelfde mate bezit als de iep. En misschien ook omdat het wegvallen van de iep een kunstmatige oorzaak heeft gehad. De schimmel *Ophiostoma novo ulmi* is namelijk tot twee maal toe, door toedoen van de mens, van overzee Europa binnengevallen.

Eeuwenlang was de iep niet weg te denken uit het Nederlandse landschap. Deze markante boom vervulde een grote rol in nijverheid en cultuur. Tot zo'n eeuw geleden was de iep beeldbepalend in het landschap. Miljoenen iepen groeiden langs wegen en dijken, rond boerderijen, op forten en stadswallen en in dorpen en steden.

De statige bomen vervulden een belangrijke rol in legenden en volksgebruiken, want het hout was in trek voor bogen, houtsnijwerk, scheepsbouw en zelfs enige tijd voor de carrosserieën van auto's. Van de iepenbast maakte men touw. Blad, twijgen en bast werden als veevoer aangemerkt en lang waren iepen onmisbaar in de wijnbouw. Tot begin jaren '80 behoorde de iep tot de meest aangeplante bomen in Nederland. Vanwege de iepziekte komt de iep zelfs niet meer voor in de top 20.

Toch wordt de iep nog steeds geprezen in de groene branche. Het is namelijk een makkelijke boom: hij stelt geen hoge eisen aan de bodem, is goed bestand tegen (zee) wind, verdraagt strooizout, kan goed tegen uitlaatgassen, vangt fijnstof op en kan tegen een stootje. „Een iep verdraagt dingen die je eigenlijk met een boom niet moet doen, zoals wortels afkappen of takken afbreken”, aldus Jelle Hiemstra van PPO. Daarnaast heeft de iep een grote waarde voor de diversiteit van insecten en epifyten. Iepen zijn volgens Hiemstra ideaal in de stad en vindt iedereen ze mooi.

